

Aktív állampolgár és demokratikus részvétel

(javaslat a magyar kiáltványhoz)

A Magyar Népfőiskolai Társaság tevékenységében a megalakulása óta középpontban állt a felelős, közösségi polgár segítése, formálása. Igen intenzív nemzetközi programokban is részt vettünk a 2000-es évek elején és számos képzésre, jó gyakorlat gyűjtésre és elemzésre került sor, szinte országosan. Mégis a „mesterséget” folyamatosan gyakorolni kell – még inkább ha aránya és kihatása nem elég széleskörű a folyamatos helyzetváltozás, s az új generáció bekacsolódása miatt. Néhány éve született egy áttekintés, ami megállapíthatta, hogy a magyar civil szervezetek rendelkeznek a megfelelő elkötelezettséggel és felkészültséggel a demokrácia felnőttkori tanulásának elősegítésében, de ez nem képes a szükséges mértékben kibontakozni.¹ Sommás, ugyanakkor helytállóan bizonyult megállapítás volt akkor, hogy az elmúlt több mint két évtized alatt a demokratikus állampolgár, vagy aktív állampolgár oktatás nem vált kiterjedt, intézményesült tevékenységgé a felnőttkori tanulás területén.

A magyar politológia klasszikus szerzőjének, Bibó Istvánnak „a szabadság kis körei” fogalmát idéztük fel akkor. Bibó evolúciós

elmélete alapján a „szabadság kis köreiben” kezdődik a fejlődés, és utána tud kiterjedni a társadalom mind szélesebb köreire.

A magyar társadalom történetileg kialakult képessége szerint igen rugalmas ebben a visszahúzóódsásban és a kiterjedésben.

¹ A demokratikus állampolgárság tanulása Magyar perspektíva és annak nemzetközi jelentősége
MNT 2014/1.sz. és Európa a polgárokért Hogyan vehetünk részt aktívan Európa közös építésében? Mozaik magyar koordinálású projektről TEMPUS, 2012

² A magyar társadalom demokrácia képe 2013
MTA Társadalomtudományi Központ (European Social Survey, Magyarország)

³ JELENTÉS a Bizottságnak szóló ajánlásokkal a demokráciával, a jogállamisággal és az alapvető jogokkal foglalkozó uniós mechanizmus létrehozásáról
(2015/2254(INL)) 2016 Brüsszel

Noha a mai megjelenési formája mindenképpen regresszió, bámulatos állampolgári tapasztalatról és tudásról ad számot. Adott körülmények között a „szabadság kis köreibé” szorul vissza a hiteles társadalmi közszereplés határa. Azt mondhatjuk, mára szinte a privát szféra köreibé kényszerült vissza. Az informális és nem-formális tanulás felfogása alapján azonban nagyon fontos, hogy minden lehetséges módon támogassuk ezt tevékenységet. Fontos az életben tartás, mivel újabb és újabb hullámokban majd megint lendületet vesz, hogy elinduljon hódító útjára a nyílt demokrácia építésében, erőteljes kiterjesztésében. Tehát a felnőttoktatás, vagy a népfőiskola erőfeszítése önmagában nem elég, a társadalmi viszonyoktól, az állam és társadalom partnerségétől függ. Ha megnézzük, Magyarországon jelentős demokrácia deficit mutatható ki. Ma már annyira beépültünk az európai intézményrendszerbe, hogy pld. az European Social Survey rendszeres elemzésein keresztül is nyitott könyv vagyunk.² Hogyan foglalhatjuk össze a 2013-as elemzés megállapításait?

A 15 éven felüli népesség válaszai alapján jelentős mértékű a demokrácia deficit Magyarországon. A legnagyobb deficit a szociális szempontok (jövedelemegyenlőtlenségek csökkentése, szegénység elleni küzdelem) területén mutatkozik. Tíz éves távlatra visszatekintve a magyar válaszolók a demokráciával és a kormányzattal is a 2002-es mérés során voltak a legelégedettebbek, míg a mélypont 2008-ban volt.

A demokráciával való elégedettség nemzetközi összehasonlításban alacsonyabb szintű Magyarországon, mint ami az európai országok átlaga, és ez az elmúlt 10 évben mindig így volt. A demokráciával elsősorban az alsó-középosztálybeliek, a szakmunkás végzettségűek, a megyeszékhelyen élők és a szegények a nagyon elégedettek. A legelégedettebbek viszont a Budapesten élők, az értelmiségiek és a jómódúak.

Köztudott, hogy az EU évek óta foglalkozik a jogállamisággal és az alapvető jogokkal kapcsolatos uniós mechanizmus létrehozásával. Ennek az áll a háttérben, hogy a kibővített Unióban egyszerre csak kiderült, a közösség nem képes megvédeni a demokratikus intézményrendszert saját tagsági köreiből. Az európai válság és az EU gyengesége, valamint számos jelentősebb kihívás miatt igen lassan halad ez a munka. Mégis eredmény, hogy megszületett az Európai Parlament első jelentése, amelynek fontos jövőbeli üzenetei vannak.³ A demokráciáról, a jogállamiságról és az alapvető jogokról szóló európai jelentést harmonizált formátumban, ország specifikus ajánlásokkal kiegészítve nyújtják be, amiben a következőkre helyezik a hangsúlyt:

- a hatalmi ágak szétválasztása;
- az állam pártatlansága;
- a politikai döntések választásokat követő visszafordíthatósága;
- az intézményi fékek és egyensúlyok, amelyek biztosítják az állam pártatlanságának megkérdőjelezhetetlenségét;
- az állam és az állami intézmények állandósága az alkotmány megváltoztathatatlanására alapozva;
- a média szabadsága és pluralizmusa;
- a véleménynyilvánítás szabadsága és a gyülekezés szabadsága;
- a civil szféra és a civil párbeszédet szolgáló hatékony mechanizmusok előmozdítása;

- az aktív és passzív demokratikus részvételhez való jog a választásokon és a részvételi demokrácia;
- feddhetetlenség és korrupciótól való mentesség;
- átláthatóság és elszámoltathatóság;
- jogszerűség;
- jogbiztonság;
- hatáskörrel való visszaélés megelőzése;
- a törvény előtti egyenlőség és a megkülönböztetés mentesség;
- az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés: függetlenség és pártatlanság, tisztességes eljárás, alkotmánybíróság (adott esetben), független jogi hivatás;
- a jogállamisággal szembeni fő kihívások: korrupció, összeférhetetlenség, személyes adatok gyűjtése és megfigyelés;

Csupa aktuális kérdés Magyarországon. Megjegyzem az „országspecifikus” kifejezés azt jelenti, hogy az egyes országokra vonatkozó, eddig főként gazdasági és pénzügyi területen alkalmazott konkrét ajánlásokhoz hasonlóan (előírások) születnek majd a demokrácia és jogállamiság területén is ajánlások. Egyelőre szikrázó vita folyt az EP-ben, s ez várható, ha tagországi szintre kerül a vitafolyamat.

Ugyancsak fontos könyv látott napvilágot ebben az évben tavasszal az Európa Tanács kiadásában a *Kompetenciák a demokratikus kultúráért* címmel.⁴ A lelke a kötetnek, hogy négy csoportban 20 kompetencia fejlesztését ajánlja. A négy csoport az alábbi:

1. Értékek

Az emberi méltóság és az emberi jogok megbecsülése, a kulturális sokféleség megbecsülése, a demokrácia, az igazságosság, a méltányosság, az egyenlőség és a jogállamiság megbecsülése

2. Attitűdök

Nyitottság a kulturális másságra más meggyőződésre, világnézetre és gyakorlatokra. Tiszteletadás. Felelősség. Civil gondolkodás. Én-hatékonyság. Tolerancia konfliktusos kétértelműség esetén

3. Készségek.

Autonóm tanulási készségek, analitikus és kritikus gondolkodási készségek, a meghallgatás és megfigyelés készségei, az empátia, rugalmasság és alkalmazkodóképesség, együttműködési készség, konfliktusmegoldó készség és végül

4. A tudás és kritikai megértése

Tudás és kritikus megértés saját magunkról, a kommunikációról és nyelvről, és a világról

Ezek között számos olyan kompetencia található, amely nemcsak az aktív és demokratikus polgár képzés segítése terén cél, hanem általánosabb és állandó feladatot jelent ezeknek a képzése. Tehát a népfőiskolai szabad felnőttoktatás nem szorul a privát szférába a „szabadság kis körei”-vel, hanem aktívan és felelősen segíti a demokratikus kultúra kulcskompetenciáinak fejlesztését, mint például az autonóm tanulási készségek, vagy a tudás és kritikus megértés kompetenciáját. Nem hiszem, hogy elég reménytelenül várni a társadalom és állam viszonyának jobbrafordulását. Feladat van bőven a különböző készségek fejlesztésében, ami által is is javulnak majd a társadalmi viszonyok, miközben hirtelen kinyílnak majd a privát mezőbe zárt „szabadság kis körei” s beragyogják az egész társadalmat.

2016. november

Szigeti Tóth János PhD
egyetemi docens

⁴ Competences for democratic culture - Living together as equals in culturally diverse democratic societies (2016)
The project to develop Competences for Democratic Culture
ISBN 978-92-871-8237-1
Council of Europe, March 2016